

לחברתה]. רבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו. [וכן סבר רבי עקיבא, שפעם אחת בא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו].

הלכה כרבי יוסי, להכשיר אפילו גדול ביותר (סו"י תרמח).

דין המינים הכשרים לסיכוך – נתבאר לעיל יא-יב.

דף לז

במה אוגדים את הלולב – ע' לעיל לג.

עב. האם כשר לעשות הפעולות דלהלן?

א. נטילת לולב ע"י תפיסה באגד.

ב. נטילה על ידי כריכת סודר.

ג. תחיבת הלולב בתוך אגד ההדסים והערבות.

ד. חיתוך הלולב בעודו אגוד עם המינים – באופן שעליו הקצוצים נשארים באגודה.

ה. הרחת הדס ואתרוג של מצוה; [הרחת הדסים ואתרוגים במחובר, בשבת].

א. רבה היה אומר לאוגדי הלולבים שבבית ראש הגולה, לשייר מלמטה כדי תפיסת היד בשביל לאחוז המינים בלא הפסק האגד, שסבר כחכמים שלולב אין צריך אגד ואינו מן המצוה הלכך חוצץ. ורבה אמר: כל לנאותו אינו חוצץ.

א. גם אם האגד עשוי ממיני המצוה, סבר רבה מין במינו חוצץ כדלקמן.

ואף על פי שאין החציצה מלאה, שאוחז הלולב מקצת ע"י חציצה ומקצת בלא חציצה – אעפ"כ הקפיד רבה בדבר (עפ"י תוס').

ב. הלכה כרבה שכל לנאותו אינו חוצץ (עפ"י רמב"ם ז, יא; משנ"ב תרנא ס"ק ט י).

ויש מן הראשונים שנוקטים דוקא בכגון זה שאין החציצה פוסלת בעצם אלא שאינה 'לקיחה תמה', כל לנאותו אינו גורע בלקיחה, אבל דבר שהחציצה פוסלת בו, אף לנאותו חוצץ (עפ"י מאירי. ועריטב"א ור"ן).

ויש מי שכתב שישנם דברים שהצריכה בהם תורה 'נגיעה', ובאלו אף לנאותו חוצץ כי סוף סוף אינו נוגע, וכגון שופר שציפה את פיו בזהב (עפ"י אבני נור או"ח תלב בדעת הרמב"ן. וראה בסמוך).

ג. נראה שבכלל 'לנאותו', דבר שבא להגן על חפץ המצוה ולשמרו, וכגון שמן שמושחים בתחתית התפלין כדי להגן עליהן מפני הזיעה וכד' (עפ"י שבט הלוי ח"ה יד וח"ה ד, א. וצ"ע לפי"ז בניילון העוטף את המינים. ויש מקום לומר שמריחת שמן וכד' הטעם הוא מפני שנטפל לתפלין ונעשה הכל כגוף אחד, משא"כ בציפוי נפרד).

ד. נהגו להחמיר להסיר התפלין והטבעות בשעת הנטילה. יש אומרים שמן הדין הוא, ויש אומרים שאין לחוש מן הדין הואיל ואין כל היד מכוסה בהן, אלא שנהגו להחמיר (עפ"י רמ"א וש"פ תרנא, ז).

והגרשו"א נקט (חדושי כת"י, מובא בהליכות שלמה יא סקכ"ה) שאם רק חלק קטן מן היד מכוסה,

אשר גם בלעדי אותו חלק נאחז הלולב, מסתבר שאין שייך כלל פסול חציצה. וכן נהגו הנשים בביתו, ליטול הלולב בברכה בלא הסרת טבעת (שם הערה 63).
ועוד הורה, שמי שיש לו רטיה במקום אחיזת היד ואינו יכול להסירה – מברך ונוטל עם הרטיה, שהריהי בטלה לגבי היד (נשמת אברהם, ה"ש שם).

ב. אמר רבה: לא יאחזו אדם המינים בסודר (הכרוך על ידיו. רש"י) שאין זו 'לקיחה תמה'. ורבא אמר: לקיחה על ידי דבר אחר [דרך כבוד ולא דרך בזיון. ע' להלן מב.] שמה 'לקיחה' [והוכיח מטבילת האזוב שכשרה על ידי קשירתו בחוט ובכוש. ודחו שמא כיון שחיברו – כגופו הוא. ושוב הוכיח מדיוק המשנה במסכת פרה שכשר ליתן האפר על ידי גיעורו מתוך הכלי הגם שכתוב ולקחו... ונתן – הרי שלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה].

התוס' (כאן וביומא נח) פירשו שלקיחה ע"י דבר אחר כשרה ואין שייך בזה פסול חציצה שהרי כל הלולב מחוץ לידו אלא שאחזו ב'בית יד' הבולט, הנעשה מן הסודר.
וברמב"ם (לולב ב, יא) נראה שלא נחת לחילוק זה, ונקט שרק אם אותו דבר שנטל על ידו, בא לנוי המצוה ולכבודה – כשר, אבל בלאו הכי הריהו חוצץ.

ג. ואמר רבה: לא ינעוץ אדם הלולב באגודת המינים שמא יישרו מהם העלים ויהו חציצה. ורבא אמר: מין במינו אינו חוצץ.

א. להלכה מין במינו אינו חוצץ (ערמב"ם ז, יב; או"ח תרנא, א; רמב"ם פסוה"מ א, כא מעשה"ק יט, ה [כרב ולא כשמואל – בובחים קי. וע"ע בבכורות ט: ובשטמ"ק אם גורסים 'רב' או 'רב אש"י]. ויש מחלקים בין חולין לקדשים. ע"ע ביומא נח).

ויש מקומות שמין במינו חוצץ; בדבר שאין דרכו להיות כן ואינו מבטלו עד גמר המצוה, כגון כהן העומד על גבי רגל חברו ועובד. ואין לדמות כל הדברים (עפ"י תוס' וראשונים יומא נח. וע' גם בתוס' מז: ד"ה כהן) בשם רש"י שדן על חציצת יד חברו בתנופה]. ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב לו) כתב עפ"י שאין לכרוך רצועות התפלין מעל רצועת שעון אפילו היא של עור, שבדבר שאין זה דרכו אף מין במינו חוצץ).

ויש מי שכתב שבמקומות שהצריך הכתוב נגיעה בין הדברים [כמו לענין יציאת פטר רחם או תקיעת שופר בפה], אף מין במינו חוצץ ואף כשבא לנאותו חוצץ, כי סוף סוף אין שם נגיעה (עפ"י אבני נזר או"ח תלב תלג ויו"ד רסו בדעת הרמב"ן בהל' בכורות פ"ג דף כב. וע' נדה כא:).

ב. הרגיל להחליף הערבות, לא יוציא ויתחוב כשהמינים אגודים, שמתוך שרגיל להכניס ולהוציא חוששים לנשירת רוב עליהם. וגם יש לומר שאין זה אגד כהלכתו שאין זה קשר ממש כיון שמכניס ומוציא – אלא יתיר הקשר לגמרי ויחזור ויקשור (בכורי יעקב, מובא במשנ"ב תרנד סק"ה). ומה שמשמע בגמ' כאן שמותר לעשות כן – כנראה סבר שרק בלולב אמרו מפני שזה באקראי ולא בקביעות).

ד. אמר רבה: לא יקוץ אדם הלולב כשהוא בתוך האגודה, מלמטה, מפני שנשארים עליהם תלושים באגודה והריהם חוצצים. ורבא אמר: מין במינו אינו חוצץ.

ה. אמר רבה: הדס של מצוה – אסור להריח בו (שהוקצה למצוה, שלמדים מסוכה שחל שם שמים על עצייה ואסור ליהנות מהם כל שבעה. רש"י. ומשמע לכאורה מדאורייתא. וע' כפות תמרים וערוך לנר). אתרוג של מצוה – מותר להריח בו, שלא הוקצה אלא מאכילה שהיא יעודו, ולא מריח.

גם לאחר שנפסלו המינים אסור ליהנות מהם כל שבעה, שכבר הוקצו למצוה. אך יש אומרים שלא נאסרו אלא אם נפסלו לאחר שנטלם פעם אחת אבל נפסלו מקום הנטילה – מותר (עפ"י או"ז שם מדקדוק דברי רש"י בסידורו. והוכיח מדבריו שלא נאסרו המינים בכניסת יו"ט עד שנטלם. אך יש מי שכתב שדוקא אם נפסלו הותרו אבל כשמיועדים למצוה אסורים ביו"ט אפילו קודם נטילה. ע' שבט הלוי ח"ז נט,ו).

הרחת צמחים מחוברים לקרקע בשבת; אמר רבה: הדס במחובר – מותר להריח בו. אתרוג במחובר – אסור להריח בו, כיון שעומד לאכילה, אם אתה מתיר להריח בו עלול הוא לתולשו בטעות כדי לאכלו. הדס שנתלש בשבת – מותר להריח בו הואיל ואפשר להריח ממנו בעודו מחובר, הלכך אין כאן הנאה ממעשה שבת (ר"ן ור"ר). ויתכן שאין מותר להריח בשבת אלא באותו מקום שגדל, אבל אם הביאו למקום אחר אסור, שהרי לא היה אפשר להריח שם לולא התלישה (עפ"י מנחת שלמה סוסי"ה – עפ"י מה שאנו נוקטים להלכה שנכרי שהביא מים מהרה"ר לרה"י עבור ישראל, אסור ליהנות מהם).

עג. א. באיזה יד נוטלים את הלולב ובאיזה את האתרוג? מהי ברכתם?

ב. היכן מנענעים? מה ענין הנענועים?

א. אמר רבה: לולב בימין ואתרוג בשמאל, שזה שלש מצוות וזה אחת.

ולכך מברכים 'על נטילת לולב', הואיל ובמינו גבוה מכולם (ר' זריקא).

א. אם היפך הידים – יצא (כן נקט המאירי לעיקר. וכ"כ הריטב"א להלן מב. וכ"כ מהרי"ל; רמ"א תרנא, ג ורש"פ). ויש מחמירים בזה, על כן טוב לחזור וליטול בברכה (משנ"ב ושעה"צ שם).

ב. אטר יד ימינו [בכלל זה מי שנקל לו לעשות מלאכותיו בשמאל, אעפ"י שיכול לעשות גם בימין. משנ"ב תרנא סק"כ]; בעל העיטור נקט שנוטל הלולב בימין ככל אדם. וכן פסק השלחן-ערוך. ואילו הרא"ש ורבנו ירוחם ומהרי"ו נקטו שנוטלו בשמאל, שהוא הימין שלו. וכן נקט הרמ"א לעיקר (תרנא, ג).

ואולם רב קהילה וכד' שמתבוננים במעשיו – הגם שבביתו נוטל הלולב בשמאל [כהרמ"א], בנענועים שבבית הכנסת ובהקפת הבימה יטול כשאר הציבור מפני כבודם (הליכות שלמה יא, טו – מרשימות הגרשו"א).

ב. היכן היו מנענעים – ב'הודו לה' תחילה וסוף (בתחילת הפרשה ובסופה, כשאומר 'הודו לה' כי טוב...'), וב'אנא ה' הושיעה נא' (שבאמצעה). דברי בית הלל. בית שמאי אומרים: אף ב'אנא ה' הצליחה נא'. אמר רבי עקיבא: צופה הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והם לא נענעו אלא ב'אנא ה' הושיעה נא'.

א. מנענע שלש פעמים. נסתפקו בירושלמי האם הולכה והובאה נחשבת פעם אחת או שתיים. וכיון שלא נפשטה הבעיה אנו הולכים לחומרה להחשיב הולכה והבאה כאחת (ר"ח ועוד). ואעפ"י שהנענוע מדרבנן – משום חביבות מצוה הולכים לחומרא (רא"ש).

ועל כן נוהגים לנענע ל"ו כחות, שש לכל צד, מקצתם בתחילה, ב'הודו' כי טוב. ומקצתם ב'כי לעולם חסדו'. וכן עושים ב'אנא...'. וכן בכפילת 'הודו' שבסוף מנענעים ל"ו (עפ"י תרומת הדשן צו).

ב. כתבו התוס': עכשיו שנהגו ששליח ציבור אומר 'יאמר נא ישראל' והציבור עונה 'הודו...'. וכן 'ביאמרו נא...' – הציבור מנענעים על כל 'הודו' ו'הודו' שאומרים, אבל שליח ציבור לא ינענע. ויש מפרשים שאף הוא מנענע באמירתו 'יאמר...' אגב הציבור.

ובשעת הברכה מנענעים אף בלא קריאת הלל (תוס' וש"פ). ויש שכתבו שבשעת הברכה אינו מוליך ומביא אלא עושה נענוע בעלמא (ערא"ש בשם ראב"ה). וכן היו נוהגות הנשים בבית הגרשו"א, לנענע נענוע אחד בשעת הברכה.

ג. אף כי הנענועים אינם מעכבים המצוה, יש אומרים שאם אין הלולב ראוי לנענע בו – אין יוצאים בו (עפ"י חדושי חתם סופר מב. וכן הביאו לשמוע מהמאירי כאן). ועל כן יש מקפידים להסיר ה'קארע' מהלולב קודם נטילתו (ע' הליכות שלמה י,ב).

בתנופת כבשי עצרת ושתי הלחם אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא – למי שארבע רוחות. מעלה ומוריד – למי ששמים וארץ שלו (כלומר מצוה זו אנו עושים לשמו. כן מראה בהנפתו. ערש"י). ואמר רבא: וכן בלולב.

רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כדי לעצור רוחות רעות וטללים רעים (בתנופה ובלולב. עפ"י תוס'; ר"ן יד: בדפי הרי"ף).

[במקום אחר אמרו שארבעת המינים אינם באים אלא לרצות על המים (רבי אליעזר – תענית ב:).]

רב אחא בר יעקב היה מוליך ומביא המינים ואומר: זה חץ בעיניו של השטן (שרואה בעיניו שאין לו כח לנתק מעלינו עול מצוות. רש"י). ואמרו שאין לעשות כן, משום שיבוא להתגרות בו (השטן הוא היצר הרע, וישיאנו לתעות מעל קונו וימסור עצמו על הדבר).

הולכה והובאה, פרשו הראשונים: לארבע רוחות העולם (ערא"ש; שו"ת הרשב"א ח"א תלוז). וכן המנהג. ואולם היו שנהגו לנענע לשתי רוחות בלבד (עריטב"א; מגן אבות למאירי סוף ענין כא). וע"ע במובא בספר מנהגי ישראל ח"ג עמ' צב בטעם שינוי המנהג.

דף לח

עד. מי שלא נטל לולב והתחיל לאכול, האם מפסיק מאכילתו ונוטל או דוחה הנטילה לאחר האכילה?

למדו בגמרא מלשון המשנה 'יטול על שלחנו' – שמפסיק מאכילתו ונוטל, והקשו על כך, וחילק רב ספרא בין אם יש שהות ביום ליטול לאחר האכילה אם לאו, שרק אם תימשך סעודתו עד הערב – מפסיק ונוטל, אבל בלאו הכי – רשאי להמשיך בסעודה.

לפי סברת רבא אפשר לחלק בדבר בין מצוה דאורייתא שמפסיק בשבילה בכל אופן, ומצוה דרבנן שאין מפסיק כשיש לו שהות. ולמסקנא אין הכרח לחילוק זה ממשנתנו, וגם אין סתירה לדבר (שהרי דייקו שהמשנה מדברת בשאר ימים שהנטילה מדרבנן, אבל ביום הראשון יתכן שמפסיק אפילו יש שהות).

א. להלכה כתבו הפוסקים שביום הראשון שהנטילה בו מדאורייתא [ובכלל זה יום טוב שני של גלויות. ט"ז וש"א], אם שכח והתחיל לאכול בזמן שהיה אסור לו – צריך להפסיק אכילתו וליטול. ואם התחיל בהתר, קודם למחצית השעה לפני תחילת היום – אין צריך להפסיק אם יש לו שהות ליטול לאחר מכן. [והט"ז כתב שאף התחיל לאכול לפנות בוקר, הלא בין כך צריך להפסיק לתפילה, ועל כן אסור לו לחזור לאכילתו עד שיטול] (עפ"י ר"ן; או"ח תרנב,ב).

ב. המג"א (תרנב סק"ד) נסתפק אם טעימה קודם נטילת לולב מותרת, אם לאו. וכתב במשנה ברורה שמן הדין מותר ואעפ"כ אין להקל בזה אלא לצורך גדול.